

3476 30 x 13

पत्र - 2

यः सञ्जी
सञ्जीः से
नोरिपुवो
संयभवा
सम्यहमा
रीकारा
र वधीभ
नानीः से
नीभिः से
तनीभः
यो प्रदे
सेनात्या

सा.
५.
८८

श्रियः सश्रियाः सश्रीभ्यो सश्रीभिः सश्रिये सश्रिभ्यो सश्रीभ्यः सश्रियः सश्री
भ्यो सश्रीभ्योः सश्रियः सश्रियोः सश्रियां सश्रियि सश्रियोः सश्रीषु हेसश्रीः हे
सश्रियो हेसश्रियः तथैवसभीशतः एवमकाराताः स्वयंभूशतः व्योर्थोत्तोरिष्वो
स्वो स्वयंभूः स्वयंभवौ स्वयंभवः हेस्वयंभूः हेस्वयंभवौ हेस्वयंभवः स्वयंभवो
स्वयंभवौ स्वयंभवः स्वयंभवा स्वयंभभ्यो स्वयंभभिरित्यादि सेनानीशस्यरुसा
रावविशेषः सरादौतविशेषः ह्यौवा धातोवयवसंयोगः पूर्वोयस्मादीकारा
कारान्नास्तिनदंतस्यानेकसरस्योकारस्यचयकारवकारौभवतः स्तरेष्वे वर्यभू
पुनर्भवातिरिक्तभूशतसथीशहोवर्जयिमावाग्रहणादियंविवक्षा सेनानीः से
नान्यो सेनान्यः सेनान्यं सेनान्यो सेनान्यः सेनान्यो सेनानीभ्यो सेनानीभिः से
नानीभिः सेनान्ये सेनानीभ्यो सेनानीभ्यः सेनान्यः सेनानीभ्यो सेनानीभ्यः
सेनान्यः सेनान्योः सेनान्यादीनां वामो न द्वयक्रयाः सेनानीनां सेनाज्ञो प्रग्रे
निनिनासेनानीशस्यवत् प्रावतानीशहोत्तरस्यरे रामादेष्टोभवति सेनान्यो

ॐ नमः

८८

सख्यः सखिभ्यो सखिभ्यः सख्यः सख्योः सखीनां सतमे कवचने जे. यो हि हि तौ का
 रो कने सखि यति शहवोरी गागमो भवति सख्यो सख्योः सखेषु यति शहवो प्रश्रमा
 द्वितीयो हि शिखवत ततः समासो न सनादयो भवन्ति प्रजा यति ना प्रजा पतये
 उन्मादि यतिः यती यन यरत्यादि हि शहो नित्ये वचनोतः द्विगो शति स्थिते नरा
 देहैः स्यादौ नरा देहैः कारो भवति स्यादौ विभक्तौ परतः ओगो जे द्वौ द्वौ द्वाभ्यां द्वा
 भ्यां हयोः हयोः नरादौ नो थरे भावः विशहो नित्ये वचनोतः त्रिप्रसू शति स्थिते
 यजे जसि त्रयः त्रीन् त्रिभ्यः त्रिभ्यः त्रिभ्यः त्रै यद्. विशह स्या यद्. देशो भवति ना
 योरि देत सव क्रयः त्रयाणां त्रिषु कति शहो नित्ये वचनोतः कति शह स्य भे
 दः जस्य सोलं क कति शहो नित्ये वचनोतः सोलं भवति त्वत्ति नित्ये वचनोतः कति सति
 तन्निमित्तं कार्ये न स्यात् कति कति कतिभिः कतिभ्यः कतिभ्यः कतीनां कतिषु
 पुत्रिषु वा ये सत्रयः ईकारोताः पुं हिं गः सश्री शहः द्यो र्था नो रिषु दो सरे धा नो र्थे
 कारो कारयोः एकदो भवतः सरेषु सश्रीः सश्रियो सश्रियः सश्रिये सश्रियो स

तिजिषु

दिग्गंतीजवर्णोताद्यसिधोवर्तमानान्तरस्य ज्ञेयं समादेशोभवति वृद्धां प्रसूयमाभावे
 प्रामोद्यभावः वृद्धौ वृद्धौः वृद्धिषु एवंमतिभूतिधुतिरुचिप्रभृतयः एवंयेनैरेप्रभृत
 याशुकारोतायेनैरेवसूत्रैः सिद्धांति येनः येनयेनवः येनयेनयेनः येन्यायेतुभ्यां येनुभिः
 यन्नेयेनवेयेनभ्यः येन्याः येनोः येनभ्यां येनभ्यः येन्याः येनोः येन्याः येननो येन्यां येनोथ
 न्योः यन्वष हेयेनोहेयेन हेयेनवः इकारोतः स्त्रीलिंगो नदीशब्दः ह्रस्वः सेल्यः ह्रस्व
 तादीवेताच्चपरस्य सेल्योभवति नदीनयो नवः न्योरुस ईकारोकारयोः धातो योपोरु
 स्वाभवति हेनदिहेनयो हेनयः नदीनयो नदीः नद्या नदीभ्यां नदीभिः द्वित्वात् सि
 यामीकारोताहकारोताच्चणदेशां हि तावचनानामजागमोभवति नयेनदीभ्यां नदी
 भ्याः नद्याः नदीभ्यां नदीभ्याः नद्याः नयो नदीनो नयो नयोः नदीषु एवंमहीगौरीनाम्
 एतिसूस्तीकृमारीकिशोरीसारंगीप्रभृतयः प्रवीलत्नीतरीतंजीहीथीश्रीणाशु
 एतदिके प्रपिस्त्रीलिंगवृत्तीनां ये लोपोनकदाचनेनिलत्नीशब्दस्यैवतन्वाभावा
 त्सिलोपोनास्ति लत्नीः लत्नो लत्नः प्रमेरगोथो ह्रस्वः हेलालिहेलदम्पाहेलत्नः

5

सा.
६.
१५

तु शानमस्ति इत्येतत्तथा सोतमया पुरंते माथोदिनिर्वाहिशुणोतिगतेन पुंसकेचा
 वृषलो वरिष्ठः नामिनः स्वरेनाम्यंतस्य नपुंसगालिगस्य नुमागमो भवति स्वरेषो ईमो नपुं
 सकलिंगात्परौ ईकारमावृते प्रस्थिनी प्रस्थिनी प्रस्थासिंशसादौ प्रस्थादीनां नुमाग
 मो भवति ईकारस्य च प्रकाराः शसादौ स्वरेषो अहोपः स्वरेव कक्काळसादौ नोतस्यो
 यदायाः प्रकारस्य लोपो भवति शसादौ स्वरेषो वकारप्रकारस्यो गात्रप्रत्ययतन भवति
 प्रस्था प्रस्थिभ्यो प्रस्थिभिः प्रस्थो प्रस्थिभ्यो प्रस्थिभ्यः प्रस्थाः प्रस्थिभ्यो प्रस्थिभ्यः प्रस्थाः
 प्रस्थाः प्रस्थो वेत्योः नोतनाम्नः ईति इत्येतयोः परयोः वा प्रकारलोपो भवति प्रस्थि
 प्रस्थानि प्रस्थाः प्रस्थिषु एवंदायिसविष्यप्रतिशब्दाः वारिवारिणी वारीणि पुनरपि वा
 रिवारिणी वारिणि नपुंसकस्य नपुंसकसहस्य भवति ग्रामाणि कृत्स्ने स्वरादौ सर्वत्र नामि
 नः स्वरे शानि नुमागमो भवति ग्रामाणि गीग्रामाणीति २ हादा वृक्तपुंस्कपुंवहा एकपव
 ह्रियः शहसिपुलिङ्गे पुवर्तते एकमेवार्थमाख्याति त उक्तपुंस्कस्य चाने उक्तपुंस्कनाम्यं
 ते नपुंसकनिगदादौ स्वरेषो पुंवहा भवति ग्रामाणां ग्रामाणि नाग्रामाणीभ्यो ग्रामाणीभिः

१५

कर्त्तव्यः कलशः तत्र प्रथमाह्नितोयैकवचने प्रथमप्रकारोत्तमपुंसकलिङ्गात्परयो
 स्मसोरमभवतिप्रथोपरे प्रथमप्रहणोलुग्यावृत्तयैकलहेकल ईमो नपुंसकलिङ्गा
 त्परगोत्रकारमापद्यते कले जस्यासोःशिः नपुंसकलिङ्गात्परयोः जस्यासोः शिर्भवति
 शिकारः सर्वादेशार्थः गुरुः शिबुसर्वस्यवक्रवाः नमयमः नपुंसकलिङ्गात्परमागमे
 भवति शौण्डे यमप्रत्याहारोत्तमभवति मकारः स्थाननियमाद्यः मिदंत्वात्सराय
 रोवक्रवाः उकारउच्चारणार्थः नोपथार्याः नोत्तस्योपथायादीर्घाभवति शौधिवर्जि
 नेषुपंचमपरतः नामिच नृणागमसाहितेचामिषोदीर्घः स्यात् कलानिपुतरापि कलं
 कलेकलानि शेषेदेववत् एवंमूलफलपत्रपुष्पाकृतादयश्च न्यादेर्गणान्तरयोः स्य
 माः शतभवति शकारः सर्वादेशार्थः प्रत्यतप्रत्येप्रत्यानि पुतरापि प्रत्यतप्रत्येप्रमा
 निशेषेपुंवत् एवमन्यतरत्कतरत्कतमत् उकारोत्तोरिष्टशहः नपुंसकात्समोर्त्त
 क नपुंसकालिङ्गात्परयोः स्यतोर्त्तमभवति प्रस्थि द्वाणो उकारोत्तउकारोत्तअकारोत्तः
 नोत्तपुंसकेयोवागुणोवक्रवाः हेप्रस्थिहेप्रस्थि हेदार्थिहेदथेत्त्यादि उक्तंच सेवोयने

7.

सा-
५-
५५

यः सेतोपः प्रनृज्ञानप्रनृज्ञाहौ प्रनृज्ञोहः धावे प्रनृज्ञशब्दस्य योपोः समागमाभवति हे प्र
नृज्ञाहौ हे प्रनृज्ञोहः प्रधाविति विशेषणत्रयी हे प्रनृज्ञाहौ प्रनृज्ञाहौ प्रनृज्ञः प्रनृज्ञः
हा वसोः सेतः वसस्त्वन्धन्वन् प्रमा प्रनृज्ञशब्दोत्पत्तौ हेतुः भवति रसेपदोत्पत्तेव प्रनृज्ञ
प्रनृज्ञः प्रनृज्ञः हे प्रनृज्ञा प्रनृज्ञा इत्यादि प्रनृज्ञशब्दस्य इति स्थिते वसोः सेतुः इति दत्तं
एवमेव पाकसानामिति तत्र प्रनृज्ञस्य गोत्रशब्दस्य भेदः दादेवैः दादेर्धातोर्हकारस्य
न्ये भवति धातोर्कसेपोः नामनश्च रसेपदोत्पत्तेव गोत्रशब्दस्य इति स्थिते प्रादिजवानो क
भातस्य कभाः रथोः धातोर्कभातस्यादौ वतेमानानोत्पत्तौ कभा भवति सकारेण श
हेचपो नाप्रश्चरसेपदोत्पत्ते विरामेवमानं विरामः वर्णानामभावः प्रवसानसेतोभवति
वावसाने प्रवसाने वर्तमानानो कसानो जवा भवति वृद्धा गोथुक गोथुक गोत्रहौ गोत्र
हः हे गोथुक हे गोथुग हे गोत्रहौ हे गोत्रहः गोत्रहो गोत्रहौ गोत्रहः गोत्रहा भकारा
दौ दादेवै इति वन्नेकते प्रादिजवस्य दकारकभेधकारेचकृते कवेजवाः गोथुग्योगोथ
दिन गोत्रहो इत्यादि गोत्रशब्दस्य इति स्थिते एवमेव पाकसानामिति कते किलोत्पत्तः यः

15

सा.
५
८

प्रियवतभ्योप्रियवतभिः श्रुतिशौचेतिचकाराद्येभवति हेप्रियवतभ्योहेप्रियवतभ्यः
तारःचतःचतभिचतभिः २ःसोऽप्यायाः २योतस्यसेखायाः परस्माभोनस्यभोभवति सप्तः
हिसेचवतर्णीचतर्ण नकारोतोराजनराहः नैषापायाश्रुदीर्घः पंचसदीर्घः नाद्योनोला
पशथो नाम्नोनकारस्यानासमनस्यलोपपरभवति २मेपलनेचाथोपरे राजाराजानोरज
नःप्रथावितिविचोषणात् हेराजनराजानंराजानो प्रहोयः स्वरेद्वत्यकारलोपः स्तोःश्रुभि
श्रुतिचुतेतेनकारस्यजकारः जजोर्जेः जकारवकारसंयोगेस्तोभवति राजः राजा लोप
शिउनर्नसंधिरिति नियमादङीत्यात्वेनसेभवति राजभ्योराजभिः राजेराजभ्योराजभ्यः
राजःराजभ्योराजभ्यः राजःराजोःराजो वेउज्जोः राजिराजानिराजोःराजस एवंयजनव्य
मनप्राप्तमभृतयः प्रम्वयक्रादिति विशेषणदलोपोनास्ति यजनः यजनास्यादि
सव्यवनमववनपंचसराजनराहवत्यक्रिया शसादोतुविशेषः सावेवकारस्यउत
प्राप्नोतिशसादोस्वरेपोरतदितर्धिरिकारेव साद्यानोद्यानेद्यानौ पुनासभ्योसभि
रित्यादि कवनराहस्यवकारस्योत्कृते सवर्गोदीर्घः एनःयनापुवभ्योयंवाभिरित

५५

कषसंयोगेनः गोधुल मधुलिह शहस्यभेदः होहः धातोर्हकारस्य ककारो भवति र
सेपरे नाम्नश्चरेसेपदोनेच वावसानेति ककारस्य उकाररुकारो मधुलिहमधुलिहमधु
लिहोमधुलिहः हेमधुलिहहेमधुलिहमधुलिहमधुलिहोमधुलिहः मधुलिहाभ्या
दि एवेचणाफसानामिति ककारः मधुलिह मित्रधुह शहस्यविशेषः इहादीनां क
प्रयतेवा इहादीनां धातूनां कप्रयतेवा भवतः मित्रधुके मित्रधुगु मित्रधुह मित्रधुज
मित्रधुहो मित्रधुहाः हे मित्रधुके हे मित्रधुगु हे मित्रधुह हे मित्रधुज मित्रधुहो मित्रधु
हः मित्रधुहा मित्रधुह शहस्यविशेषः मित्रधुग्मो मित्रधुज्या मित्रधुत्स मित्रधुस्य प
वंतसमहादयः भारवाह शहस्यभेदः भारवाह भारवाह भारवाहो भारवाहः भारवाहे भ
रवाहो भारोहः वाहो वासाहो वाहो वाकारस्योकारो भवति शसादोस्तेपरे भारोहो
भारवाहो भारवाहिरित्यादि रेफांतस्तेपरे होनिमेव हवचनोनः त्रिलिंगः चतुरास्योच च
तुरास्यमागमो भवति एवस्तेपरेषु शोच एवस्तिष्ठि प्रलिंगस्त्रीलिंगयोः समासे सति प्रिया
श्रुतारोयस्य सप्रियवतीः प्रियवतारो प्रियवतारः प्रियवतारो प्रियवतारो यवतारः प्रियवतार

सा-
५-
१८

प्रथमभिरित्यादि ह्रस्वाह्रस्वगोत्रह्रस्वाः ह्रस्वाह्रस्वगोत्रह्रस्वाः सकारणकारणभ्यांयोगेस
 ३त्यन्तरेभवति ह्रस्वह्रस्वाह्रस्वभ्यामित्यादि ह्रस्वोः ङीटिनोयोवेति केचित् एषिह्रस्विह्र
 वणिह्रस्वोः ह्रस्वसंख्याशब्दाः येचप्रभृतयोवह्नचनोतासिधुसत्रयाः येचनजसर्ग
 स्थिते जस्यासोत्तक सकारणकारणसंख्यायाः परयोः जस्यासोत्तभवति लकिनतमि
 मित्रे येचयेचयेचभिः येचभ्यः येचभ्यः स्मः सकारणकारणसंख्यायाः परस्यामोनुत्तम
 मोभवति नास्मानोत्तोपशयौ ऐवानोयेचस एवेसमननवनदशप्रभृतयः प्रह्नोः
 वा प्रह्ननशब्दात्परयोः जस्यासोः ङीवाभवति रितादिलोपः प्रह्णो १ प्रह्ण २ वासप्रह्ण
 नः प्रासविभक्तिषुपरासवाप्रातेभवति प्रह्णाभिः प्रह्णभिः प्रह्णाभ्यः प्रह्णभ्यः १ प्रह्णां
 प्रह्नो प्रह्णासप्रह्णस मकारांताइदमशब्दः इदमोयेपुसि इदमशब्दः पुसिविषये प्रये
 भवति सिसहितस्य प्रयेदिवचनादात तदादेहेरः स्यादावित्यकारः इदोः ३ तिस्थिते
 दस्यमः तदादीनोदकारणनतेभवति स्यादोयेरः ३ मौ सर्वादित्ताजसीरमे तदादीनो
 यैरभावः ३ मे ३ मो ३ मान प्रतदोसोः इदमाः प्रतादेशोभवति दौसोः परयोः प्रवेन स्प

१८

ति कवनशहस्रवकारसौतेकते सुवर्णेदीर्घः युनः युनाट ओमचोनः मन्त्रोनाशमि
 पायिनशहस्रमेदः रेतोउत्तंचस पचसस्यादिषुपरेषुपद्याहीनामिरस्याकाराभवति
 अथानुह पद्यादीनां यकारस्य प्राकनलागमाभवति पचसस्यादिषुपरेषु पनयन
 सिशतिस्थिते असौ पद्यादीनां देरात्तभवति सौपरे पंथाः पंथानौ पंथानः द्वेपंथाः
 पंथानेपंथानौ पंथाते पद्यादीनां देर्लोपोभवति शसादौ सौपरे पयः पयापायिभ्यो
 पयिभिः पयेपयिभ्योपयिभ्यः दिभक्तौपरे सति यस्त्वेकार्यततनभवति विभक्तेः का
 र्यभवति यद्यादंष्ट्रिषुपयिषु एवंमयिनञ्भटित्तशहो दंष्ट्रिनशहस्रमेदः उनांशोसौ
 अनुहन्ससन् प्रथमन्त्रस्येसांशोसौप्रथोपरे अथयादीर्घोभवति दंष्ट्रीदंष्ट्रिनौदंष्ट्रिनः
 देदंष्ट्रिनदंष्ट्रिनं दंष्ट्रिनौदंष्ट्रिनः दंष्ट्रिनादंष्ट्रिभ्यामित्यादि एवंशाङ्गिणयशसिन्
 तणसिन्प्रभृतयः अस्महावास्महृणौवस्महृणाः हेवस्महृन् अस्महृणवस्महृणौ
 शासादौतलोपः हतोच्चे हन्तेर्धातोर्हृस्वचत्तभवति नकारेज्जिणित्चपरेचसंयोगेणत्वं
 निवेधाथिः अस्मद्यः अस्मद्यावस्महृभ्यावस्महृभिरित्यादि प्रथम्याः प्रथम्याप्रथमभ्यो

सा-
म-
५५

विगमदयेः देवेनविषयसुखादिभिरुविभान दकारोताः त्यततयययतयशयाः ते
 खात्यदोरेष्टः स्यादावितिसर्वशकारेकतसर्वशप्रवृत्तयेनेय स्तः सदादेः तकारस्य
 सौपरेसनेभवति सः सौपरेसनेभवति सः सौपरेसनेभवति सः सौपरेसनेभवति सः
 तेनताभ्याते ॥ योयेय्योयान ययभ्योयते यतदोतादेशो द्वितीयादौ हाउस्तयना
 वावृत्तयः उक्तस्यपुनरुक्तिः पुन्यादेशः यतेयतेयतोयतोयनानयनानयतेनयेनन य
 तयोः यनयोः इत्यादिहकारोतः तत्रप्रादुशब्दः यत्तेउतेवतेनयेनेन तत्रप्रादुतत्रप्रादु
 तत्रप्रादोतत्रप्रादुः हेतत्रप्रादुहेतत्रप्रादु इत्यादि यकारोतादिभिरुशब्दः वावसा
 ने वगेर्णवगेर्णशान्तिदकारतकारो प्रप्रिमहेप्रप्रिमत् प्रप्रिमयोप्रप्रिमय इत्यादि
 वकारोसंयोगोतस्यलोपः वोरुः चवर्गस्यकवर्गोदेशो भवति धातोकेसपरेनाम्न
 अरसेपदानेवयथासंख्ये प्रत्यज् प्रत्यज्प्रत्यज्चः हेप्रत्यज् हेप्रत्यज्प्रत्यज् हेप्रत्य
 ज्चः प्रत्यज्चप्रत्यज्च प्रत्यज्चलोपादीवच प्रत्यज्चः प्रत्यज्चभवति ह्रस्वस्यदीर्घः श
 सौदोसौपरेतदितेयीकारे प्रतीवः प्रतीचाप्रत्यम्प्रप्रत्यभिः प्रतीचेप्रत्यम्प्र

५५

३८मः सकारेभकारेचपरेप्रकारेभवति कृत्स्नस्यप्रदीपान्तेप्राभ्यो भिस्मिन् ३८ः
 दसोभिस्मिन्नेवभवति नतभकारारस्याकारः एस्मिन्नने एभिः प्रमेप्राभ्योपभ्यः
 प्रस्मात् प्राभ्योपभ्यः प्रस्यप्रनयोः एवांप्रस्मिन् प्रनयोः यषु किंशहस्यत्पदोदहे
 रस्यादौरितिसर्वत्राकारसर्वशहवहपेनेयैकः कोकेकेकोकानकेनकाभ्योकेरित्या
 दि थकारान्तः तत्तवुधशहः तस्यरमेपदोतेचादिजवानामितिभकारः वावसाने ता
 त्पततत्तभुदतत्तवुधोतत्तवुधः तत्तवुधोतत्तभुदोतत्तभुदः तत्तवुधेति प्रशा
 मशहस्यभेदः मोतोयातोः धातोः मकारस्यनकादोदेशोभवतिरेसेपदोतेचप्रशा
 नवमयाश्चनस्यलोपोप्रशोमोप्रशमः जकारान्तः समानशहः ह्रशसराजादेः यः
 ह्रकारान्तस्यशकारान्तस्यचसकारान्तस्यराज्यमृजमृजधोजादेस्त्वकारेभवति
 धातोऊसेपरे नामश्चरसेपदोतेचस्यस्यमरत्यातादौउत्तनियेथार्थः तेनहेही
 तादौउत्तेनभवति षोः सकारस्यछत्तेभवतितातोर्कसेपरे नामश्चरसेपदोतेचा
 वावसाने सम्राट्समाजोसमानः सम्राजंसमाजोसमाजः समानाश्चादि एवेवि

मा.
४.
२.

विह विह विहो विहः विहा विहो विहः विहः हे विह हे विह विहत्यादि यकातोतः ययश
हो नितेव ह वचनोतः विप्रलिंगेषु सत्तयः जस्य सौ लिक बोधः यदु यद्विः ययः ययः
सः शनिनेष उना मरति स्थिते हः सत्ता संवेधिनेः उकार गाने भवति नामि यो यस्मा य
य कचिदपदांते कचिदपदांते ता प्रयणीया दशरः दोष सज यथा शिषु ह विषु प्रभ
तीनां यकार स्परेको भवति रसेपदांते वेदाः दोषो दोषः हे दोः दोषं दोषो शमा दोषो रेपरे
नातता वा वक्तव्या प्रहापः स्वेर दोषः दोषः दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो
दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो दोषो
घरत्यादि सकारोतः पुंससशहः पुंसो सज पुंसशहस्य प्रसज्जादेशो भवति पत्वसप
रेषु उकारोत्यादेशार्थः उकारो नुं वियानार्थः पुंसससि शितस्थिते ह्येताने न सप्तम
तो दीर्घः सेयो गोत स्य लोपः पुमान् पुमोसो पुमोसः हे पुंमन् पुमोसं पुमोसो पुंसः पु
सा पुंभ्यो पुंभिः शत्यादि प्रसंभवे पुंसः ककसो प्रसंभवे यैवेदांते कवेयस्यात्मनो व ह
ता संभवे वाचो सति पुंसशह कक प्रागमो भवति सौ यो प्रकार उच्चारणार्थः पुंसस्को

मासः स्यात् तत्रैसरेगुरुं च भजत्येति प्रत्येकमेकक्रियां संवेधे समञ्चये समासो नास्ति
 वदोभित्तामदगां चानयेति क्रमेण क्रियाद्वयसंवेधेत्वा च ये समासो नास्ति परस्य
 रमसेवेधात् अतरेतरयोगे समाहारे चार्थद्वन्द्वसमासः स्यात् द्वन्द्वे ल्यस्य प्रथाने १
 कोरोकारौ तौ नो पूर्वनिपातो वक्तव्यः पदस्य गुप्तस्य पदस्यौ समासप्रत्यययोरुक्त
 धानामप्रयोगः प्रणिश्रमाकृतश्चाणिमारुतौ भोक्ता न भाग्यश्च भाक्त भोगे स्त्रीध
 पुरुषश्च स्त्रीपुरुषौ धवश्चाखदिरश्च धवखदिरौ देवता द्वन्द्वे देवता द्वन्द्वस्य निपूर्व
 पदस्य दीर्घो भवति इन्द्रश्च हहस्यतिश्च इन्द्राद्वहस्यती प्रगमादेः सामादीनां वस्य
 सत्ते वक्तव्यं प्रणिश्रसोमश्च प्रगोयोमौ अतरेतरयोगे द्विवचने एकवद्भौद्भावः समा
 हारे वक्तव्यः शशश्च रुशश्च पलाशश्च ते शशश्च रुशश्च पलाशः समाहारे एकवद्भाव
 नपुंसकत्वे वक्तव्यं शशश्च रुशश्च पलाशं पंचपात्रं विभुवनं चतुर्गुणं ग्रन्थादीनां विभक्ति
 लोपे पूर्वस्य सकारागमो वक्तव्यः प्रत्यो न्य परस्य र एकत्वे द्विगुहं द्वौ एकत्वे
 त्रमा नौ द्विगुहं द्वौ नपुंसकलिङ्गौ भवतः संख्यापूर्वो द्विगुणः संख्यापूर्वः स

सा.
५.
३२

मासोद्दिगुसैतोभवति समाहोर्द्विगुः समाहोर्द्विगुसमासोभवति प्रतः
कारोतात ईश्वरयश्च यस्यलोपः दशानां ग्रामाणां समाहारः दशग्रामी पंचप्रयः
समास्तताः पंचाग्नि पंचानां गवासमाहारः पंचगुनपुंसकत्वाद्द्व्यनेत्रिकलेति नू
दि प्रस्थिथने यस्य सप्रस्थिथनः वहुव्रीहिरण्यार्थे प्रत्यपदार्थप्रधानोयः समासः सव
हुव्रीहिसंज्ञिकोभवति बहुयने यस्य सवहुयनः यस्य प्रधानस्यैकदेशो विशेषण
नयायवज्ञायते सतद्गुणसेताको वहुव्रीहिः लंबौकरो यस्य सः लंबकर्णः वहु
व्रीहो विशेषणसमर्थनयोः पूर्वनिपातो वक्रवाः वक्रपाणादौ न वक्रपाणि
यस्य सवक्रपाणिः प्रज्ञामेधयो रसक शोभनाप्रमायस्य सः सप्रज्ञाः शोभनामे
यस्य ससमेधाः धर्मादेरन् शोभनाधर्मा यस्य सः स्वधर्मा प्रत्यर्थे स्त्रीलिंगस्या
त्पार्थिवतमानस्य ह्यसोभवति नृपवती भर्त्या यस्य नृपद्वायः एते योगे ईनिपा
तो न विद्याभार्या यस्य सः प्रियभायः पुंवद्वा समासमानाधिकरणौ पूर्वस्य स्त्री
लिंगस्य पुंवद्वा भवति पुंवद्वावात् ईपो निवृत्तिः वाग्रहणत्वात् कल्याणी प्रियश्च

३२

प्रत्यये सर्वपदे समयोन्ययः सोऽयमीभावसंज्ञकः समासो भवति इति समाससंज्ञार्थं
 समासप्रत्ययोः समासे वर्तमानाया विभक्तेः प्रत्यये च परे लुप् भवति इत्यमो लुक्
 निमित्ताभावेनैव मित्रिक स्यात्ताभावः नामसंज्ञार्थं स्यादिति विभक्तयः प्राथिस्त्रीसिद्धिर्न
 स्थिते सनपुंसक सेव्यमीभावो नपुंसकलिङ्गो भवति नपुंसक वाङ्मयत्वं प्रत्ययीभावात्
 न प्रत्ययीभावान्तरस्याविभक्तेर्लुप् भवति प्राथिस्तिगृहकार्ये ययमतिक्रान्तमतिरिक्त
 लेनावमतिक्रान्तमतिवृत्तं कृत्वादेशे संज्ञात्तराणां मित्राकारकौ वक्तव्यौ यथासा
 दृश्ये यथाशब्दो सादृश्ये वर्तमानः समस्येन सोऽयमीभावसंज्ञकः समासो भवति शक्तिः
 मनतिविम्वकेरोतीति यथाशक्ति सादृश्ये यथादेवदत्तस्तथायसदत्त इति समासो
 न भवति श्रुतमननः प्रकारो तादृशमीभावान्तरस्याविभक्तेर्लुप् भवति प्रनेव जयित्वा
 कृभस्य समीपे उपकृभं वर्तते उपकृभे पश्य वाङ्मयः लाङ्गि इत्येतयोर्वा प्रं भवति
 उपकृभं कृतं उपकृभं न कृतं य उपकृभं देहि उपकृभं आदानय प्रत इति विशेषणा
 त्वं च म्या प्रं न भवति उपकृभं देशः उपकृभं नित्ये हि उपकृभं नित्ये हि प्रवथार

सा.
५-
११

एतद्यथावतिष्ठ प्रवधारणार्थं यावति शब्दे प्रकृत्यमाने यो न्वयः सोऽयं यी भावसंज्ञकः
 समासे भवति यावत्प्रमज्जाणि संभवंति तावतो ज्ञातुं एतानां मेव यत्नेति यावदमत्र महि
 कानां मभावो निमीलिके वर्तते प्रमादौ तत्पुरुषः द्वितीयायं ते पूर्वपदे सति यो न्वयः
 सतत्पुरुषसंज्ञकः समासे भवति ग्रामे ग्रामो ग्रामग्रामः द्वौ त्रौ च विन्त्रे त्रं दा त्रि
 त्रं दूपायदारुसूपादारु ह्यकौ भ्यो भये ह्यकभये रातः पुरुषो राजपुरुषः प्रतोष
 शोऽरः प्रतशोऽरः क्वचिदमायंतस्य परतंवक्तव्यं अग्निमाहितः प्राहिताग्निः ह
 र्वभूतः भूतपूर्वः समासे क्वचिदैकपयं न तद्देतः शराणां वने शरवने प्रासाणा
 वने प्राश्रवने जीर्णानयनानि सस्यसः विनयनः पानस्यवा सरायाः पने सरायां
 सरायाणां समासे भवति समासेनचः शुकारादेशो भवति नाकादिवर्जं न जात
 णः प्रजात्मीणः प्रन्सरे समासे सति न ज प्रनादेशो भवति स्वेरेषे प्रसादन्यः
 प्रतस्यः धर्मविरुद्धो धर्मः प्रहृणाभावो प्रहृणं तदन्यतद्विरुद्धतदभावेषु तत्र प्रव
 ते वार्थद्वंद्वः समञ्जयान्वाचयेते रतयो ग समाहारश्चार्थः तस्मिन्द्वंद्वस

३८

गोवतर्णी कृण्वत्युपनिविश्याय कृण्वति मित्राय नृस्यति गुणवते प्रसूयति का हो
 येयेवमीव कृत्वा हर्म्यात्सेतने हर्म्यमारुह्येत्यर्थः प्राप्त्यात्सेतुति निमित्तात्कर्म
 संयोगे सममीव कृत्वा वर्मणि हीयते हन्ति दंतयो हन्ति कुंजरं केशेषु च मञ्जीहं
 तिसीं प्रेषेच्छेत्तलको हतः विषये च तर्कतरः सभायां कथनशीलः वही सममो
 चानादेशभवतः वह्नां कोशतो गतश्चोरः वह्नुषा धुषुनिवारयन्संधः
 स्वयं भार्यया निसाधुमार्गेण वह्नुषा धुषुनिवारयन्सपि स्वयमनार्यया
 नमार्गेण मातापित्रोः रुदुनोः प्रव्रजति पुत्रः पुन्योक्ते प्रथमा यदिदं कार्यं
 तदन्येनाख्यातेन कृताचोक्तं भवति तदा प्रथमा प्रयोक्तव्या चतुः क्रियते प
 टः कार्यः छदसि स्थादिः सर्वत्र दभ्राज्जहोति दधिज्जह्यादित्यर्थः प्रनानि
 व्रजन्त्यस्यतिः व्रजते विरेजः कर्माकर्माद्यकरणं संप्रदानं च न्ययकं प्रण
 दानाधिकरणमित्याहः कारकानि षट् इति कारकप्रक्रिया प्रथार्थवदि
 भक्तिविशिष्टानां पदानां समासो निरूप्यते समासश्चान्येनास्मा नाम्नामन्वय

सा.
२.
३.

याग्यतसत्येवसमासोभवति वशाद्वात्रादितोषिविभक्तिर्लप्यते यत्रतर्दयस्तप्रती
यतेएकपयेतशब्दानोसमासः सोभिधीयते समसंतेसेलप्यते दृश्यगर्घ्याभिधायी
निपदानोकीक्रियेतेयत्रेति समासः दृश्यगर्घ्यान्नामेकायीभावः समासः इतिमा
हाभाष्ये भिन्नोपयोगीभिन्नवत्प्रतीयते इतिभावः ततोभार्यापुरुषस्येत्यादौ नभवति
परस्परमसंबंधात् सचसहितः दिगुक्तसुरुषोद्वंद्वः कर्मधारयवचवद्ब्रवी
स्यगर्घ्याभावोसमासाः सदस्मत्तावुयैः शुभगर्घ्याभावस्तसुरुषोद्वंद्वोवद्ब्रवीहिः क
र्मधारयोदिगुमेति पूर्वपदप्रधानोव्ययीभावः दिगुक्तसुरुषोपरदप्रधानो द्वं
द्वकर्मधारयोचोभयपदप्रधानौ वद्ब्रवीद्विरन्यपदप्रधानः तत्रक्रियाभि
संबंधाद्भयपदप्रधानोवलवान् एकपयमेकस्यमेकविभक्तिकत्वं समा
सप्रयोगेने प्रथिस्त्री इतिस्थिते स्त्रीशब्दादितीयेकवचनंप्रमृ स्त्रियमाधिक
प्रभवतीतिविग्रहेन्वययोग्यार्थकः पदसम्यक्तयोविग्रहोवाकिमिति
धावत्कृते समासेप्रत्ययस्य पूर्वनिपातोवक्तव्यः पूर्वव्ययेव्ययो भावः

३.

सत्तणं तत्रापि सममी वर्षति हेवेवोर प्रायतः एतस्य सुमालिनिपातितो रातिः वि
 नासहनममने निधारणं स्वाभ्यादिभिश्च यैते रापियो रोहिनी यायादिभक्तयो हि भ
 वंति विनासयं सर्वफलानि अंतरेणातिगच्छन्ति जीविनीनेन अंतरेणात्मामयुशना
 दिगदाद्वाहं सहसाकंसहशमार्थं समं योगे चरतीया सहसिखणामतीगुरुः सह
 शमेवोभरणमाकं नयनाभ्यां सत्तणं देताः सार्थं धनिभिर्धृतः साधुः नमः स्व
 स्तिस्वाहा स्वाधालवशयोगे चरतीया नमो नारायणाय सास्तिगते सोमाय स्वाहा पि
 तृभ्यः स्वधा प्रलेमलोमहाय उदायवसह जने नानामेवुक्तिः प्रत्यो गृहादि
 हारः निर्धारणे वही निर्धारणं क्रियागुणानिभिः सत्तणं सत्तणं चक्रं रणतत्र
 वही क्रियापराणां मये भगवत्सगथकः अष्टः गवोक्तं सोमं यज्ञतोरा एते वा
 तत्रेयः श्रुतमः स्वाभ्यादियोगे वही समम्यो भवतः गवोक्तं सोमं गवामधिपतिः
 गोष्वस्वामी गोषु प्रथिपतिः कर्तृकार्ये योरक्ता दोकृतिवही कर्तृकार्ये
 वषही भवति ज्ञादिवर्जिते कृते शेषे प्रकृत्यमाने वासस्य कृतिः भारतस्या

सा.
४.
१५

अवगो स्मरतौ च कार्ये वही स्मरतौ च तौ प्रकृत्य माने कर्मणि वही हिनी या वा भवति
 मानः स्मरति मानं स्मरति हेतौ तौ यौ च चमी वक्रया अनित्यः शब्दः कृतक
 तेन कृतकतादा भवति हेतौ च यं चमी चोय हिता हि भेति व्याघ्रात् स्मरति विद्यत्याना
 च कितः वही हेत प्रयोगे कस्य हेतौ वसति प्रत्यक्षे हेतोः कस्य हेतौ रियं कन्या इत्यं
 भावे तनीया प्रत्यक्षाने प्रमोपचारो वते मरत्यं भावः शिष्य प्रयोगे पश्यति से सार सं
 सोरणा पश्यति येनो गविकारः येन विकृते नो मेनो गिनो गविकारो लक्ष्यते तस्मादे
 गात्रनीया भवति प्रत्याकाणः प्राणिना कृणः नासिकया चिपितः पा
 देन रवेजः शिरसा खल्यादः मुखेन त्रिलोचनः वपुषा चतुर्भुजः अतिक
 र्तः प्रकृतिः जायमानस्य कार्ये प्रापादानमपादानमेतं भवति तत्रापादाने पंचमं
 यस्यासृजतः प्रजायेत इति विद्वंधाः प्राजादियोगे च प्रापादलिप्राजादृष्टो
 देवः पादलिप्राजादमनगरं वर्जयित्वा लादर्थं चतुर्थी वक्रया संयमीयमाने
 धनेन रोधर्माय स येमं धर्मं मोक्षाय मेधावी धनं दत्ताय भुक्तये कथादियो

१५

होः स्वयम्भरन शेषाः कार्ये कर्तृसाधनयोर्दानपात्रे विसेषावर्थो संबंधाधार
 भावयो शेषाविभक्तयोर्द्वितीयायाश्च सर्वभवेति कार्यकर्मकारके उपाये प्राप्ते
 संस्कार्ये विकार्ये च द्वितीयाविभाक्तिर्भवति कर्तृकरोति कारकौ द्वयं पश्यति यं
 चाक्षयः राज्ञे प्राप्नोति धर्मिष्ठः सोमे स नोति सोमयाः शुभिसर्वतसो र्योगसह
 र्यद्वितीया कार्या शुभिसर्वतसोः कार्याथिगुण्ययाः शुभिसर्वतसो र्योगेऽथि
 शुभिषु द्वितीया मीडितान्तेषु ततो न्यत्रापि दृश्यते आभितो ग्रामे नदीवति सर्व
 सर्वतो ग्रामे नदीवा दृश्यते धिग्देवदत्ते सद्गुण एवमेक शेष एकविभक्तो उपपद्यते
 प्रोहिते वाचकानि पतेति प्रथो योनगरे तदो दृश्यते प्रथयि ग्रामगच्छन्मृगाः
 शत्रुहंतः समया ग्रामे दृश्यन्ता भवेत्तत्तस्यायं यस्मिन्मेव प्राप्यते तदाप्युत्तगुण
 विधाने मलापकषणोक्तियते तत्संस्कार्ये यद्दृष्टी वस्थापरित्यागेनावस्था तरे
 प्राप्तिः क्रियते तद्वि कार्ये निकषाग्रामे फलं प्राप्ते प्रतिग्रामे यत्नानः प्रथयि ग्रामे
 मंमगा गच्छंति कालाधनोर्नैरुतये गुणक्रिया द्वयैः कालाधनोरुतं न संयोगो

सा.
५.
२८

द्वितीयाविभक्तिर्भवति मासकल्याणीतिचिः मासमधीने कोशोपवनः पुन्ययामा
 सस्यद्वितीयते काशोपवनः कर्तारिप्रधाने क्रियाश्रये साधने च क्रियासिद्धि
 बुद्ध्यापकारके करणे च तृतीयाविभक्तिर्भवति भिन्नः शरीरगतमेतत्तत्त्ववर्णक राव
 णः करणेष्वपि दीर्घाणि विधानैर्युधने पुनः दानपत्रे संप्रदाने कारके च तृतीया ये
 दविदेगोददाति दानपत्रे किं ससमापयित्वागेन परसमापयेत्तत्त्वदीयते।
 नदाने रजकस्य वसुददाति न्यायकस्योददाति विश्वे सावधोपचमी विश्वे
 षोविभागाः तत्र योवधिपुलनयाचलनयावाविवदितः तत्रापादानेपचमीया
 वतोद्यान्यतितः भूभूतोवतरतिगंगा सर्वेयेष्वहीरातः सप्ररुषोत्तयः पित्रोरे
 तस्य पूजनं पुत्राणां वचनं पश्यं कवीनां रसवद्भवः प्राथरीसममी प्राथरोधिक
 रणं षड्विधमधिकरणं ज्ञेयस्यैविकं सामीयिकं प्रभिव्यापकं वैषयिकं नाम
 त्रिकं ज्ञेयचारिकं चेति कदेशे ते कमारोसौ वदेगावः सुशेरेते तितेषु विविच्यते
 लेखद्वित्रयाम्पतेयं कहेसमस्यतेधीरंगुल्यप्रकारिणां ज्ञाने भावः क्रिया

२८

त्रयसवरना कल्याणकोश किमलया धरा मृगलभुजासहस्रायनादौ
 नभवति ततयवतवेगातवेगौ सगात्रासगात्री सकंठासकंठीरत्यादौ विकल्पः
 मगादीयत्यादौ नित्यं प्रत्यवेमर्तिमत्संगे प्राणित्यमविकारजं प्रतन्यते
 उरुचतेनचेतनत्रयाकते कृदिकारदत्तीरीपवावक्तव्यः प्रगुलीप्रगुलिः
 धूलीधूलिः प्रजीप्राजिः प्रज्ञेरिति विशेषणतकृतिः धृतिः धृतिः म
 तिः प्रश्नमन्वादेः मन्वादेर्माणात्तमियामीप्रप्रत्ययोभवति ऐकोरादेशप्रम
 नायीसकाकणयो मनुह्योकापिस्त्रैवप्रतिः कृत्कृत्कृतकृतकृत्या कृत्कृत
 कृत्कृतमेतिमन्वादिकथितोगणः चकारात्मनोरोया मनावी पत्यादयः प्र
 हानिणान्यते पत्नीप्रेतवत्नी प्राशिष्टी सखी प्रथरतीकृती प्राचीप्रतीची
 श्यादयः प्रहानिणान्यते दारशहो नित्यं बहवचनोतः पुलिंगः दाराः दा
 रान्दारेः दारेभ्यः दाराणां दारेषु बौगुणोत्त उकारोत्तात् गुणवाचिनः स्त्रि
 यामीप्रप्रत्ययोवाभवति पट्टीपटः मट्टीमृत्तः तन्वीतनः जज्वीजृजः ३

सा
६
१०

तद्गुणकारांतातद्गुणप्रत्ययाभवतिस्त्रियं वंशः वासोः हनस्त्रिभुवनशब्दादिप्रत्य
 योभवति युवतिः एभ्योनाम त्वात्स्यादयः अयंतादायवतिसेलोपः इवेतात
 ह्रस्वः सलोपः सर्ववत्प्रक्रिया शनिस्त्रीप्रत्ययः समासाः प्रत्यविभक्तार्थानिह
 णते लिंगार्थप्रथमा यातप्रत्ययायानिरिक्तमयंतद्वयेलिंगं तस्यैवार्थप्रथ
 माविभक्तिभवति लिंगादयोपिप्रथमार्थाः शनिकेचित् तत्तद्गुणराविरिव
 राजतेराजा रोषात्कुमारीरोच्यते बोधयतेभुवंभूयात्तः प्राग्लोपमल्ल
 णा सैति संतः कियंतः क्रमागः होरतेस्वैरदोच्यतेचनारकाः जेगीयंतेचगी
 तताः मेघीयंतेरुजार्हिताः आसंत्रणे आसंत्रणेप्रभिमुखीकरणार्थप्रथमा
 विभक्तिभवति मोसमुहुरगोविंदप्रसीदपुरुषोत्तम क्रमारोस्वैरमाद्याथा
 तमधेभोतवासितः भगवन्मंडरीकातभक्तानग्रहकारक प्रसहयानुरागे
 नसन्निधानंक्रुप्रभो भोसः भोसभगोसप्रगोद्योसपतेशब्दानियान्यते थि
 विषये तमस्वभोर्नराशयभगोस्तभ्यंतमोनमः प्रथीष्टभोसहाप्रतज्ञानया

१०

सां
६
२६

पोभवतिसरेपरेयकारेवमैवगयीष्टितः यकारदकारोकारजकारानवंधाश्चसिया
मीप्रत्ययोभवति यवराकी रज्जुवरी ३ गोमती अयेवती भवती पटंती दीयंती रत्ना
दि नदीदेः नदीदेर्गणान्तर्गुप्रत्ययोभवति नदीमहीगोरीगोतमीवतधीपंचमी
पीवरीशर्वरीरत्नादि इंद्रादेरानीष इंद्रादेर्गणान्तर्गुप्रत्ययोभवति
इंद्राणीभवानीरुद्राणी ईशमाहारेगुणश्च रामहारेर्ध्व ईशप्रत्ययोभवतिगुण
श्च उद्याणोसमाहारस्वयीह्वयी पुंयोगेच प्रकाशत्वेयोगेच ईशप्रत्ययोभवतिशू
द्रागणकी चकाराहोपालकाहोन गोपालकामातेरयोपधानं ज्ञातिवाचिनो
यकारोपधादकारांताश्चासियामीप्रत्ययोभवति मेवीमहिबीहसीसूकरीऊ
ऊदीवात्मणी प्रयकारोपधात्किंदावियादेश्च क्वचिद्भवति गवयीसकयी ह्व
यी मत्स्यमानस्ययोर्दलोपश्च मत्सीमानवी प्रथमवयोवाचिनोतईवृक्तवाः ऊ
मारीकिशोरीकलभीपुभनयः प्रथमग्रहणान्तर्गुह्रास्यविरा प्रदुह्राणाविष्णु
स्वोगाहो स्वोगवाचिनः सियामीप्रवाभवति ससुखीससुखै रत्ना वाप्रहणा

२६

क्ताप्रत्ययोतयोतेवाद्यसंज्ञेभवति कृतागवाकर्तृगोर्तृत्वादि कश्चनमण
 मवतस्यचप्रमथाकृतासुसयनेक्तावेदय प्रययादिभक्तेर्लेक प्रययात्प्रस्थाविभ
 केर्लेम्भवति नशब्दनिर्देशे प्रययानांवनलिंगादिनियमः उच्चैःपुरुषः उच्चैः स्त्री
 उच्चैः कृते उक्तेर्हि सृष्टशेषिषुलिंगेषुसर्वासचविभक्तिषु वचनेषुचसर्वेषुयत्न
 योतितद्वययं सृष्टशेषिषुकालेषुसर्वासचशरीरिषुप्राप्तेषुचैवसर्वेषुयत्नय
 तितद्वययं उक्तामलिंगानिप्रययानि शुभनालिंगाविशेषविधिविजिज्ञासाय
 यथास्त्री प्रत्ययाः प्रस्तूयन्ते प्रावन्तः स्त्रियोजायामाया मेधाग्रहाधाराश्चत्वादि
 प्राजादश्चापुवक्तव्यः प्रजा पञ्चका कोकिलाश्रुदावानागारिका काण्वतः
 कापिश्रुतः स्त्रियांकापिपरेष्वस्याकारस्यकारोत्तशोभवति कारिकापाचिका
 पाटिका वष्टिनिदर्शनं नृणांइष नकारोत्तारकारोत्तानप्रणं तावस्त्रियामीप्रा
 त्ययोभवति दन्तिनीदन्तिनी नर्तिनीकरिणीहस्तिनीमालिनी श्रितिराशोहोपाव
 क्तव्यःशस्त्रीपुनो कञ्चीहञ्ची ज्ञेयगव इतिस्थिते यस्यलोपः इत्यप्रत्ययः तस्यलो

केषां एनाशनः संकोचनपदादयेन भवेति वसादयः देवास्मान्नाहि न ह्येविस्मोस्मान्ना
 तसर्वतः देवदेवतैकस्य भज्यातरातिमानवः हेनायममभक्त्यस्य सदान् ग्रहदोभवया
 दादावितिकिं पान्तवोनरसिंहस्य नखलां गूलकोदयः हिरण्यकशिपोर्वलः देशसु
 कर्तमाहूणाः राजेतवाभीष्टतमाः सिद्धयः संतुष्टास्तु शान्तिनामधिक्रिया चादि
 भिन्न चादिभिरपियोगेनैते प्रादेशा भवन्ति पुत्रोक्त्या कं प्रसाकं च चादिनिर्णयतः वि
 यतं निनेकेष्वर्थेष्विति निर्णयतः ववाह्वा ह्युग्रह एव एव नूनं दृश्यक विना ना
 नासस्ति प्रसिद्धि देवा नक्तं मया मिथ्या मिथ्ये प्रथा सस सस उच्चैः नीचस स
 प्रतर प्रातर पुनर भूयस्य ग्राह्योसित सह उत वित नाम उते प्रतेरेण प्रतेरा
 नमस्य प्रले जने प्रमानोनाप्रतिषेधे इयत्त किलखल वैश्राता भूयोज
 ते सार्धमाकं यत्ततत् स्वरसेमेवमादिगणो निर्णयत संतो भवति तत्रादिगणो वि
 भक्त्यर्थे निर्णयत तस्मिन्निति तत्रास्मिन्निति यत्र ऊरुक् कस्मिन्क तस्मिन्का
 लेतदा यस्मिन्काले यदा कस्मिन्काले कदा अन्यस्मिन्काले अन्यदा केन प्रकारेण

सा.
६.
२५

कथं तेन प्रकारेण तया येन प्रकारेण तया पुनः प्रकारेण अमे तस्यादिति जतः तस्या
 यतः कस्मात्कृतः प्रस्मादतः सर्वस्मात्सर्वतः अतः सर्वाविभक्तिकस्तुति के सर्वस्मि
 निति पुरास्तात् प्रथस्तात् परस्मिन्निति चरेण प्रादिचद्वेदोक्तार्थवाच्ये प्राप्तिप्रति
 योभव दक्षिणाहिवसंति चंजलाः किमः सामान्यविदाविः किमशब्दात् सर्वः
 विभक्त्योतात्सामान्यप्रार्थ्यप्रविशोमार्थं वित विनवित नच इत्येते प्रत्ययमेव
 ति कश्चित्कश्चन क्वचित्क्वचित् तदधीनकान्त्ययोर्वीसात् जनसात्तभस्मसात्
 शोचियसात् उर्ध्वर्युमीकरणे प्रमीकरणेर्ध्वीउरीउरीप्रत्ययोभवतः उरीक्ता
 म्प्रउरीक्त्य स्यादिकालेनिपात्यते सयः सयदि प्रथुना उदीनी सांप्रते तस्मी
 शीघ्रं संप्रति पूर्वकः प्रत्येकः प्रपरेकः यदि तर्हि कटिदि प्रलेपारिरूपसर्गः प्र
 पराप्रपसंप्रत्त प्रव निरज्जु विप्राज्जु प्रथि प्रपि प्रति सुउत प्रभिप्रतिपरि
 उपशस्यते प्रंतर प्रावि प्रयेगण उपसर्गसर्गज्ञोभवति प्राथ्यालो उपसर्गः प्राक
 धातोः प्रयोक्तव्यः मदवयंतदिदं चादि प्रहृष्टयेप्रवियसंज्ञंभवति क्तायेतं च

२५

कवां प्रावां सूर्यवयं नसा नसाहितयोः पुष्पदम्भदोः सूर्यवयमादे शौभवतः कवां
 प्रावां सूर्यवयं नसा नसाहितयोः पुष्पदम्भदोः ततमत रमेतावादे शौभवतः प्रा
 स्म्यो पुष्पदम्भदोः देः प्रावेभवति ग्रामिसकारेभिसिचयेर तौमो कवाप्रावां तदादे
 रेतकते शसीति दीर्घः शसोनोवक्तव्यः यस्मान्न प्रसान् नन्मदादेशो कतेरकारः य
 दास्योः कवा दम्भदोः देरेतं भवति वात्रिरेतयोः परयोः प्रयादेयः नयामया युवाभ्ये
 प्रावाभ्यो कस्माभिः प्रस्माभिः तभ्यं ससं न्या उया सहितयोः कस्मदम्भदोः तभ्यं स
 संरमेतावादेशो भवतः तभ्यं ससं कवाभ्यो प्रावाभ्यो भपृथग् कस्मदम्भदोः
 परोभ्यः सपृथग् भवति शकारोभकारादिव्याहृत्तार्थः तेनावेततभवतः क
 स्मभ्यं प्रस्मभ्यं रु सिभिसोः पंचम्याः रु सिभ्योः स्रभं वति शकारः सर्वादे
 शार्थः उकार उच्चारणार्थः ततमत कवाभ्यो प्रावाभ्यो कस्मत् प्रस्मत् तवसम
 रुसा रुसासहितयोः पुष्पदम्भदोः तवममर एतावादेशो भवतः तवममकव
 योः प्रावायोः सर्वादिवात्सह सामाके कस्मदम्भदोः परः सामप्राके भवति क

सा.
स.
२५

स्माके प्रस्माके तयिमयिकवयाः प्रावयोः कष्मासप्रस्मास प्रयानयोरोदेशाविशेष
 विधिनिवृणते कष्मदस्मदोः वहीचतथीद्वितीयाभिः तैमवोनौवस्त्रसौ कष्मदस्मदो
 रमीप्रादेशाभवंति कीदृशयोः वहीचतथीद्वितीयासहितयोः तैकवचनेनसह
 हतेमेभवतः द्विवचनेनवोनौ वरुवचनेनवस्त्रसौभवतः स्वामीतवसमायातः स्वा
 मामेसंप्रतेगतः तमस्तेभगवन्भूयोदेहिमेमोहामवाये १ स्वामीवोसजहामोहैर्य
 ह्योनोदानयाचनां राजावांदास्यतेदानंज्ञानंनौमधुस्नदनः २ देवोवामवताविस्मर
 कोमोजनार्दनः स्वामीवोवलवात्राजास्वामीनोमोतनार्दनः तमोवोवज्रविजोयो
 ज्ञानंनोदीयतांथने सानेदान्त्वः प्रपणमः पश्यधनः सृष्टः खिनः तामामा प्रमास
 हितयोः कष्मदस्मदोः तामाप्रदेशोभवतः पश्यामितामदालीकंपश्यमामदभेद
 कंपश्यामितानगन्तुं जंपश्यमानगतोपतिं नादौ पदादौवर्तमानयोः कष्मदस्मदो
 नेतेप्रादेशाभवंतितवयेशत्रयो राजन्ममतेपतिशत्रवः तवमिश्रितियातिसुमंममि
 श्रितातान्यपि १ रुद्राविशेषोदेवायुष्माके कलदेवता स एवभगवान्प्रमा

सा.
६.
१३

एतत्तयेतेयतानि २ किंकेकानि २ शेषं सर्वं ३ अंशे ३ मानि पुनस्तृतीयादौ सर्वं
 पुंवत् सकांतः प्रत्ययशब्दः योः ऊः प्रवेरलोपोतीर्त्य प्रत्ययप्रत्ययगती यी ह्ना
 तुंस्तोः शुभिः चुरिति प्रत्ययि २ इत्यादि कारोते जगत्त्वः जगत्त्वजगती जगति २
 जगता इत्यादि भवत् भवती भवेति २ महत्त्वशब्दस्य भेदः स्वप्नस्य तदतिदीर्घः मह
 त्त्वमहती महोति २ सकांतः तेजसश्च यस्मिन् प्रभृतयः वयः वयसी वयोसि २ इत्यादि एतेन
 एतवचसमनसे तेजस प्रभृतयः सकांतो जगत्प्रभृतयः वयः वयसी वयोसि २ इत्यादि एतेन
 वी प्रभृतयि २ प्रदसः स्वर्गलोकि कते स्तो विस्वर्गः प्रदः हिवचनो दौ दरे ते कते
 मतौ ते विभक्ति कार्यवकते नामिनः सौरुधितिन मागमः प्रस प्रसनि २ शेषे पुंव
 त् प्रमुके प्रमुके प्रमुकानि इति ह्नात्तान पुंस कलिङ्गाः प्रमुक्युक्ते दस्मदो सत्रये निरू
 प्यते तयोश्च वाच्यलिङ्गमात्रविद्यपि लिङ्गे प्रसमानं रूपेणैव तमहंसिना युष्मदस्मा
 दौः सिमहि नयोः तमहमादेशो भवतः यथा संखिन तं प्रहं कर्वावौ हिवचनेन यस्म
 दस्मदोः हिवचनेनैव कवप्रावप्रादौ शो भवतः आसौ युष्मदस्मदोः परः ओशो भवति

२

१३

१ स्यात्प्राकारादे शो भवति यो दिवेदिबो दिवः दिवाः ३१ से विवशह्यस्य से प्रो ३ को ३
 भवति यथा यमि रियादि रकोतश्चतुःशतः नित्यं बह्वचनोतः विचतुःशतः सियोनि
 सचनस्य चतुः सियो वर्तमानयोः विचतुः ३३ त्वेतयोः तिस्रचनस्य ३३ त्वेतायादेतावादे
 शो भवतः अकारश्च अरवत ततस्तदा रित्या रन भवति तिस्रः तिस्रः तिस्रभिः तिस्रः
 स्रभ्यः तिस्रस्यः एवं चतस्रशतः नानामिदीर्घः तिस्रचतस्रशतयोः दीर्घानभवतिना
 मिषो र्छंदसितु भवति तिस्रणो तिस्रणो तिस्रषु चतस्रणो चतस्रणो चतस्रषु र्छंदो
 तागिरशतः व्योर्विहमे धातोः ३ कार ३ कारयो दीर्घौ भवति र्छंदकारयो हे सपायो
 गीः गिरोगिरः हे गीरित्यादि एवं पुरुधुदादयः धकारोतः समिधुशतः वाचमाने
 समिदसमिदसमिधो समिधुशत्यादि भकारोतः कऊभुशतः कऊप्रकऊभकऊभो
 कऊभः हे कऊप्रशत्यादि दकारोतास्तदादयः तेषां तदादेहुरः स्यादाविति सर्वत्राक्ष
 रः स्त ३ तिस्रं प्रावंतः सियो प्राकारोतात्ताम्नः सियो वर्तमानादाप्रतियो भवति य
 कारः सिलोपार्थः सवर्णो दीर्घः सहे निदीर्घे तत्कृते स्त्रीलिंगसर्वशस्य चतस्रं स्या

सा.
४.
२५

न्योत्पाः उत्पादि सातेताः यायेयाः यसायेयताः यतोयनो यतेयेयताः यनाः यवकिं
 शसः काकेकाः श्येसियां श्दमशहस्यसियां श्येभवति सौयो तस्य कत्तस्य श्येभयो
 प्रनहोसोः श्दमः प्रनादे सोभवति होयोः यरोयुनया प्राभ्यो प्राभिरित्यादि चकारांतः
 लघुशसः चोक्ररितिक्रते लगतक लचोतवः हेतक उत्पादि एतेवाच्यप्रभृतयः य
 कारांतः प्रप्रशहोति संव हवचनोतः प्रप्रजस शतिस्थिते लस्य हत शतिदीर्घः प्रायः दि
 याव हवचनेतु नदीर्घः प्रय भिदायां प्रप्रशहस्यभकारेयोदते भवति प्रदिः प्रस्यः प्र
 पोप्रस शकारोतोदिशशसः दिशोकः दिशदशस्यस्यस्य धृप्रउस्मिक जृतिजृ
 दधुषस्रजस्रजउस्मिक प्रन्वयज उत्पादीनां रसोय हातेव कते भवति दिक्दिगदिश
 दिशः हेदिक हेदिगदिशं दिशोदिशः दिशा कमेजयाः दिग्भ्यो दिग्भिरित्यादि च
 कारांतः निप्रशहः सजप्रश्वसेयः प्राप्तीः प्राप्तिषो प्राप्तिषायां स्त्रीलिंगस्याद
 सशहस्यसोनविशेषः प्रसो दिवचनाहोहेरतेकते प्रावेतः स्त्रियां दीर्घते विभक्ति
 कार्येच गौरी शतिशकारः मशयश्चाहकारः यश्चात्माह शतिहस्यहसः कारोरी

२५

रायोः संयोगयोः सकारककारयोः लोपो भवति धातोर्कस्य परे नाम्नाम्बुस्य परे एरात्तेव व
 सोऽरेमेदः ३ इति दत्ते कषमेयोगेनः विद्वान् विद्वो सो विद्वोसः ह्यविद्वन् ह्यविद्वो सो वसो व
 १ वसमेवैथीवकारवत्तेषामिति जामादौ स्वरे परे न द्वितरेऽपि ईकारे च यत्तं विद्वन्ः विद्व
 षा विद्वञ्चा विद्वद्भिः विद्वेषेऽत्यादि सुवचस्य शब्देन अतः सोऽसाविति दीर्घः सुवचाः
 सुवचसो सुवचसः ह्यसुवचसः सुवचसं सुवचसौ सुवचसः सुवचसा सो विसर्गः ह्य
 विसर्ग इति ३ न सुवेवाभ्यां सुवचोभिरन्यादियवंचंद्रमसं प्रभृतयः उशनसश्चाह्वयभेदः
 उशनसो उशनसश्चरुदंसम् अनेहसं यथांसे प्रथेर्गो भवति जिह्वाहिलोपः उशना उशनसौ
 उशनसः उशनसश्चाह्वयभेदो नांताता प्रदेततासां तातवचक्रया उशनसश्चाह्वयभेदः सकार
 सानत्ते भवति हे उशनः हे उशनवहे उशनहे उशनसः संवाथनेन उशनससि त्रये नांते
 तथासांतमघाणदने माथंदिनिर्वै हिगुणां निगतेन पुं सकेयाच्यपतांवरिषः प्रदस
 शह्वयभेदः स्यादेहे रशितसंवेजाकारे कृते प्रदसि इति स्थिते सोसः सोपरे प्रदसोदका
 रस्य संवे भवति सेयो प्रदसश्चाह्वयभेदः ओकारादेशो भवति ओओओ प्रसौदिवचेन प्रद

सा.
५.
३३

गोशतिस्थिते दस्यमः ग्राह उग्ररुद्रः प्रदक्षोत्कारात्पराग्रहस्य ग्रहस्य उकारो भ
वति दीर्घरुकारो दीर्घस्य च दीर्घो भवति बहवचने सर्वोदितान्तरस्य प्रथमप्रमेशति
स्थिते परीवहने बहवचने प्रदक्षोत्कारो भवति प्रमीप्रमप्रमप्रमूनमतेउतेचकते दाना
स्थितो प्रमनादिवचने प्रद्वीत्यात्तय ग्राहकारः प्रमभ्यां भिस्मिभ्य एस्मिचहते परीवह
ने उतीकारः प्रमीभिः प्रमुयैप्रमभ्यां प्रमीभ्यः प्रमुयान् प्रमभ्यां प्रमीभ्यः प्रमुय उ
स्थिते यादेशोचकते पञ्चाङ्गकारः प्रमयोः प्रमीयो प्रमुयिन प्रमुयोः प्रमीषु सामा
न्यादसः कः स्यादिवच प्रमुकः प्रमुकौ प्रमुकाः उत्पादि इति ह मोताः प्रलिङ्गाः प्र
यह मोताः स्त्रीलिङ्गाः तत्रह मोता स्त्रीलिङ्गाः तत्रह कारोत्तपानह शहः नहोभ
नहः हस्यथ कारोदेशो भवति रसेपहोनेच वाचसाने थस्यतत्तेदत्तेच उपसर्गस्य दोर्घ
भवक्या उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत्
उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत् उपानत्
कारस्य ग्राहो कारोदेशो भवति पदानेच योः दिवोदिवः ह्योः कस्याप्रमिपरेववत्ता

सा.
स.
३३

नैलेवतत्पलेनीलीपले रक्ताचामौलतारकलता पुमाञ्चासौकोकिलः पुंस्कोकि
लः पुंसः सख्ये संयोगांतस्य नलोयो वक्रचः नाम्नश्च कृता समासः प्रादेरुपसर्गस्य ता
म्रश्च कृदन्तेन सह समासः सतत्पुरुषो भवति प्रकर्षणवदतीति प्रवादः कुंभकरोती
ति कुंभकारः सहादेः सादिः समासे सहादीनां सादि भवति पुत्रेण सह वर्ततेयः
सपुत्रः सह संतिरसां साधिसमिति रयः किवेते प्रचतौ परे सह प्रचतीति सधातुं. सय
गंचतीति सस्यतु. तिरः प्रचतीति तिर्यतु. इषदर्थकदादिः कद्रयां कालवम
कृत्स्निने पदर्थयोः काः काकत्कवाः कृत्स्नितार्थ इषदर्थ चरश्च परे सति कृशस्य
काकवक्तृत्वेनेषा भवति तत्पुरुषे कृत्स्निने प्रमेकदत्ते इषत्तस्मै कद्रस्मै कवा
स्मै इषत्त्वयां कालवयां पुरुषेवा कृत्स्नितः पुरुषः कापुरुषः कपुरुषः
कर्वा इषदर्थे कृशस्य तत्पुरुष इषदर्थे वर्तमानस्य कादेशो भवति प्रदोपरे का
धिः कद्रयः कालवयां षषउदोउम्र षषउत्तस्यतुः दस्यवदन्ते भवति षत्
वदशचषोडश संख्यायाः प्रकार्या षह प्रकारा यस्य सौख्य वक्रव्यात थो

३३

त्यादोनभवति गोशब्दस्य प्रत्ययैवर्तमानस्य भवति पंचगावोयस्य पंचगुप्तस्य
 अथवाद्यादिपूर्वस्य पावशब्दस्य लोपोवक्तव्यः वाजस्य पादौ रवपादौ यस्य स वाजपा
 तः सहस्रेणादाय स्य स सहस्रेणोत शोभनोपादौ यस्य स मुपातः शमादौ स्त्रेपरेपदा
 देशश्च वक्तव्यः दिपदः दिपदादिपद्मो रन्यादि तातकाः समासे सति टग्रउकः
 तेन प्रत्यया भवन्ति टकारस्तत्तुवेत्तेयो प्रकाशोदं ह्यवच ककारस्तवहू ग्रीहौ उका
 रः सर्वे तासतः प्रचित्तो महिमायसोति प्रचित्तमहिमः नोवा नांतस्य दे लोपो भ
 वति स्त्रेयकारे वपरे वाग्रहणात्कविन्न भवति उपथालोपश्च प्रहोमर्थमथ्याह
 कवीनो राजा कविराजः टकारो नवेयश्चर्थः कविराजी राजोहूः राजपुरं वाक्रम
 नश्च वाग्रनसे दक्षिणस्यादिशिपेयाः दक्षिणाययः प्रहृष्टयतिश्च प्रहोरात्रं हौ
 वत्रयश्चदित्राः पंचषट्चपंचषाः वहुवो राजानो यस्य नगयो सावहू राजानगरी
 अत्राटिलोपे कृते प्रावतः स्त्रियां बहुवः कर्तारो यस्य वहुकर्तृको योगः कर्मथा
 रयस्तत्प्राये पदद्वयेन तत्प्राये एकचिनिहे सति कर्मधारयः समासो भवति ॥३॥

सा.
स.
३५

गंधिः स्त्रीवेक्तसदगंधा हंसस्यगमनमिवगमनेयस्याः साहंसगममाकर्षुरस्यग
 थश्वगंधोयस्यसकर्षुरगंधिः उज्ज्वलिः सुगंधिः सरभिगंधिः दिक्करोत्येसंज्ञायो दि
 म्वाचकसंख्याशब्दोसंज्ञायोविषयेपदेतल्ल्यार्थेसमस्यते सतत्पुरुषोभवति दिक्करोत्वा
 ने संज्ञायोविषये परपदेतल्ल्यार्थेसमस्यते प्रविशुद्धेतिवसमासः अन्यस्तस्यपदवि
 श्रुतौपि दक्षिणागिः समग्रामाः इतिमासासप्रक्रिया प्रयतद्वितोनिचूयते
 प्रपत्येण नाश्वश्च प्रपत्येयुःप्राप्तयोभवति उपगोरपत्यमितिबीक्ये उपगोः
 प्राणइतिस्थिते समासप्रत्ययोरितिषष्ठीलोपः लकारोद्वहर्धः आदिसुरस्यजिण
 निवहदिः स्वराणामध्ययः आदिस्वरः तस्यजिणतितद्विर्भवतिइति उकारस्यो
 कारोद्वहर्धः वाचस्वो उकारस्योकारप्रभवतिचकारेस्वरेपरे औपगवः वा
 सिहः गौनमः शैवादिभ्यश्चेतिवक्तव्यं शैवः वैदेहः कृष्णास्यापनिंकार्मः
 अउरणि मातृशब्दस्यअकारस्यउरभवतिप्रणिपरे सखांमातरणमयत्येषा
 एमातरः भाद्रमातरेः हेमातरः अनेजन्दयेः प्रकारोन्नामः अन्धेयन्दः

३५

प्रत्ययस्य छन्दो भवति दंतस्य दन्तस्य दन्तायस्य सखोऽन हस्तस्यतिः महेच्छरः महो
 आसावीच्छरः महनहेरकारः समानाधिकरणे दिवशब्दस्य यावादेशः योश्च भूमि
 शुभावाभूमी आकृतिगणैष्ये प्रत्ययककुचित कवित्समासे कृदन्तेन द्विगोपि विभ
 क्तेरल्लभ्यते कृद्वान्मुक्तः श्लोकान्मुक्तः प्रत्ययानि रस्येति प्रत्ययानिः ३२ ।
 मिलोमा स्पदिस्पककंदेलः व्यचोक्तविशोदंजः पश्यतो ह्रः ३३ ।
 कपार्थिवादीनां मध्योपदलोपो वक्तव्यः शाकप्रियः पायिवः शाकपार्थिवः देव
 नको ब्राह्मणः देवब्राह्मणः प्रादेश्च देदे दं देसमासे कविदादि पदस्य लोपो भ
 वति मानावपि नावतौ पितरौ सस्युस्यस्युरस्यस्युरौ जह्नितावपुत्रश्च पुत्रौ जता
 दं दे दं देर्ष्यज्जतो आकारो वक्तव्यः मानापितरौ दं देसवीदितात् जसी वाव
 र्णश्च मेतरे वर्णश्च मेतराः देयधिकरणवद्ब्रह्महीनो मध्यलोपश्च भिन्नविभक्तिभि
 नार्थनिष्ठत्वे वैयधिकरणे गंधादेरिः गंधादेरिः प्रत्ययो भवति उपमानाश्च उप
 मानान् गंधादयश्चान्ययो भवति कुमुदस्य गंधादयं गंधो यस्य सकुमुद ॥ १

सा.
६.
३५

प्रतो गौर्यमोजगः शिवः तस्य धनराजगवंप्रजगवें वा गोधरा आदिकारः ऊमुदस्य
 रोधरावगंधोयस्योति ऊमुदगंधिः तस्यापतिस्त्री कौमुदगंधा ऊमुदगंधावा प्रावतः
 स्त्रियामित्याप स्रष्टुरस्यायेंग्रामः आचयेः विस्रोदिदेवैस्त्रवे गोपयस्योयन गोशहा
 त ययस्रशहातयस्यययोभवति गोरिदेगव्येयस्य ऊभायसिनेकौभं तवउदेतदी
 यंममउदेमदीयं चतरस्रलोपोयेयो चतरस्रस्रचलोपोभवति ययोपत्ययोपरतः
 तुर्यः तुरीयः तस्य सदक पुन्यहस्यगागमोभवति इयप्रत्ययेयरे पुन्यसेदे पुन्य
 दीयं प्रथमरतरदेप्रथमरदीयं कारकात्क्रियायकै कारकादपोतेप्रत्ययाभवे
 निक्रियायकैकर्तरि कर्माणीचाभिधेये ऊऊमेनरक्तं वस्त्रकौऊमं सप्ररायावा
 गतोमापुः भवेवहतीतिपुयः योरेयः केनेयकाः कईनईयकरनेनेप्रत्ययाभवे
 ति भवायैयु रिनेवैयावैकल्पिकं कर्णादेभवः कर्माकटकः कर्णाटको
 वा ग्रामादागतस्तत्रजातोवाग्रामीणः ग्रामेभवाग्रामीयः मभुजभवोसधीचीनः
 समीचीनः निरुचीनः यलोपस्र कन्यादीनोयलोपोभवतितदिनेपरे कन्यापो

विगह्यान्प्रयत्नेर्धेऽन्भवति यस्य लोपः देवदत्तिः अथदिः पौरंदरिः वाक्कादेश्च
 वाक्कादेश्चिन्प्रत्ययोभवति प्रयत्नेर्धे वाहविः श्रौणचाकविः एणयनस्मेयस्मीया
 गर्गनज्ञाविस्त्रीपितृषसादेश्च गर्गादेर्नज्ञादेर्नज्ञादेश्चः स्त्रीलिङ्गपितृषसाश्च
 एणयनानीण एयणईयस्य उत्पत्तेर्प्रत्ययाभवति प्रयत्नेर्धे गार्ग्यः वात्स्यः नाज्ञायनः
 वारायनः ग्रामुषायणः प्रात्रेयः कापेयः गांगेयः माह्वेयः पैतृषस्त्रीयः क्वचित्स्त्रीलि
 गादण्यप्रि भोमः लग्वह्वे क्वचित् प्रयत्नेर्धे उत्पन्नस्य प्रत्ययस्य वहुते सति क्वचि
 दृष्यन्तविविधये लभ्यन्ति क्वचिदलोपो न भवति वसिष्ठाः गगाः विदाः प्रव
 यः विदेहाः देवतेदमर्धे देवतार्थे उदमर्धे चोक्ताः प्रत्ययाभवति उत्थाण उदो
 देवतायस्य तदेदहं विः सोमो देवतायस्य तत्सोम्यनेजः देवदत्तार्थमिदं देव
 संक्वचिद्वयोः क्वचित्पूर्वपदोत्तरपदयोर्द्वयोर्द्विर्भवति नहि तेनानिचयः
 १ः प्रणिमारुते कर्म सरुदोभावः सौहार्दे सभगस्य भावः सौभाग्यं प्र
 भावेयत्वकृत्वाः शितोवा उक्ताः प्रत्ययाविषयांतेरेणितोवा भवेति

सा.
४.
३६

कौनः प्रस्माकौनः वत्तल्येसादृश्येयवत्तनयोभवति चेन्नवन्मुखं चेद्वत्त पद
 वत्त भावेनतयणः शब्दप्रवृत्तिनिमित्तेभावः तस्मिन्भावेनतयणउत्पत्तेप्रत्ययाभव
 ति ब्राह्मणस्यभावोब्राह्मणाना तांतस्यनित्यंलालिंगतादपु समाहारेना गुणः
 सु उपाणांसमाहारस्तेना जनता ब्राह्मणाने सुमनसाभावःसौमनस्यं वैरा
 यो कर्मणपयित्यन्वक्तव्यः ब्राह्मणस्यकर्मब्राह्मणपरतः कर्मराजंरत्नं तोवेति
 दिलोपः लोहितादेर्दिहिमन् लोहितादेर्भावेर्धमन्प्रत्ययोभवतिसवद्वित् दिहो
 दिलोपः लोहिस्यभावः लोहितिमा सुतोर्भावः प्रणिमा महतोभावः महि
 मालद्योर्भावः लक्षिमा अरुमानि अरुवर्णस्यैकोभवति अरुनिपे पृथोर्भावः
 प्रथिमा द्रुधिमा बहुर्भावश्चतिविग्रहे बहुदिलोपोभूश्च बहुरुत्तरेषोऽमना
 दीनोऽवर्णस्यलोपोभवति बहुस्थानेभू प्रादेशः भूमा प्रत्यर्थमतः ताम्नोम
 नेप्रत्ययोभवतिप्रस्मास्तन्वास्त्यर्थे उकारेणविधियानार्थः अतसौगोरस्या
 स्तीतिश्रीमानगोमन्ये श्रीमती प्रउकौमतर्थे मतर्थेवीचोसति प्रउ ॥

३६

भवः कानीनाः पुष्पोणपुष्कामासः पौषः पौष्णोभवः पौणः पौषी ईकारेणिरुप
 तेषादिषु पुष्पोणनक्षत्राण्येकैर्पौर्णमासीपौषी मत्स्यस्येयमासी पुगस्यस्येयः
 दिगागस्तीस्येयस्येयसौरी ३योवो ३यप्रेतयोवाभवति तत्रेभवः तत्रियः तत्रः ३
 क्रियः शौकः ३काजातः ३जाजातमिदि प्रतेदीयति प्रादिकः शस्त्रान्वतिशाहि
 कः वेदेभवः वैदिकः तंत्रिकः ततनौ किमादेस्तनौ प्रत्ययौभवतः ऊत्रभवः
 ऊत्रयः ऊतोभवः ऊतस्यः तत्रभव तत्रयः प्रयभवः प्रयतनः सनाभवः सना
 तनः स्योभवः सस्तनः सार्थोपि उक्ताः प्रत्ययाः सार्थोपिभवति देवदत्तयवदे
 वदत्तकः चत्वारयववेदाः चात्तुर्वेयं त्रययवलोकाः त्रैलोक्यं चौरयवचौरः
 परुत्तरारिविरादिभ्यस्त्यलोकचुप्राकटेः प्रत्ययास्तुर्वनास्तुष्टेः प्राकप्रकचू
 प्रत्ययोभवति उचकैः नीचकैः मयकाः तयका प्रणीनयो कष्मदस्मदोः तव
 कादि प्रणीनयोः परयोः प्रष्माकास्माकौतावकं मामकं तावकीनं मामकीनं
 कवयोः प्रावयोः प्रयं कष्माकं प्रयं प्रष्माकं प्रयं योष्माकः प्राष्माकः योष्मा गा

सा.
५.
३.

तावानरयान तंदादेरिलः तदादेनादिलप्रत्ययो भवति तंदमस्यास्तीति तंदे
 लः पिलिलः केनिल इत्यादि जेप्रते देता नरः जेनमे दंतशाहाउरप्रत्ययो भवति अत्र
 तादेयस्येति दंतः अहादे रालः अहादे रीणादालप्रत्ययो भवति अहालः दयालः
 कृपालः निहालः शीतोस्मालप्रेभास्तदसहने श्रीतंनसहते शीतालः उस्मालः
 तपः खेनसहते तपः प्रसायां मेधासंभावितवक्रव्यः तपस्वीमायावोमेधा
 वीसुखी वाचो गिम्निः वाचो गिम्नि प्रशंसायां वाक्कृता गिम्न्यत्ययो भवति प्रत्य
 र्थे प्रशंसायां गकारो न वेधः मकारादि तवावात्यर्थः तेन जमे जमावेति ककार
 स्रज्ज कारो भवति वाग्मी आलादौ प्रत्ययो भवतः कृत्स्नितः वद्धीवक यस्य सः वाच
 लः वाचाटः इषदसमासौ कल्पदेश्यदेशीयाः इषज्ञूनने वाचे कल्पदेश्यदेशी
 याः एते प्रत्यया भवन्ति इषदसमासः सर्वसः सर्वतकल्पः पददेश्यः कवि
 देशीयाः प्रशंसायां नृपः प्रशस्तो वैयाकरणो वैयाकरणनृपः कृत्सायां पापः
 कृत्सितो वैयाकरणो वैयाकरणपापः भूतसर्वे चरद प्रज्ञे प्रचुरं यास्मिन्सः

३०

कौ प्रत्ययो भवतिः वैजयेतीयताकाविद्यतेयस्मिन्सवैजयेतः वैजयेतिकं : माया
 विद्यतेयस्यसमाधिकः मात्रोपदाहतिनौ मकारोतातमकारोपधात प्रकाशेता
 तप्रकाशेपधात वानिनौ प्रत्ययो भवतः प्रत्ययेभातिनतजार्णविद्यतेस्यास्मिन्वा
 भवानुचंद्रः धनमस्यास्तीतिथनीधनवानप्रववानविद्यावान पुत्रीछत्रीदंहीर
 बहतीभू मिः ३ कारानुवेयत्तायीप कामी शमोस्यास्तीतिशमी तजिदादिभ
 सुप्रभोपिवतिनौ प्रत्ययो भवतः चकारातजिदादेरित्यचयस्यजवतेनभवति
 जिदितेयस्यासौतजितानमेयैः विकृतात् मरुत्तान किंयत्तयेदेतज्यः परिमा
 णोवत् परिमाणार्थं किंयत्ततत्तयत्त एतेभ्योपिवत्प्रत्ययो भवति किमः कि
 यश्च किमः किदादेशः स्यात्तवतोवकारस्यचयकारः किंपरिमाणं यस्येतिकिय
 त यत्तदोरा यत्तदोर्वानिपरेप्राकारादेशोभवति यत्परिमाणंयस्येतियावात् त
 तपरिमाणंयस्येतितावान् प्राश्चैतदोवा यत्तद्वेष्टाकारोदेशोभवतिपरे ईशो
 देशश्चवाभवतिचकाराहतोर्वकारस्ययकारः शकारः सवीदेशार्थः य

मा-
५-
१८

तिशायेणाप्रियेः प्रेयान प्रेष्टः प्रेमा प्रादिशब्दात्स्थूलः स्थविहः स्थवीयान स्थवि
 ह्वास्थवीयसी प्रशस्तस्यप्रादेशः प्रेयान तदस्यप्रादेशः प्रतिशयेनसहः ज्येष्ठः
 श्लोपोऽप्याशब्दात्तत्परस्यैवप्रत्ययस्यकारस्यलोपोभवति ज्ञायान दीर्घद्राचा
 देशः प्रतिशयेनदीर्घः द्राविहः द्रावीयान बहोरिहोर्थिः बहोरुत्तरस्यरहस्य
 कारोयिर्भवति बहोः स्थानेभूप्रादेशः प्रतिशयेनवहुः भूयिहः भूयान
 त्यादिज्ञेयं किमोष्ययादाख्याताज्ञतरमयोशमवक्तव्यः प्रतिशयेनकिंकिंनरां
 किंतमोप्रतिशयेनऊतः ऊतस्तरोपरमाणावः ऊतस्तमौ तेषामारंभकत्वे ३
 वैस्तरोगायति पचतितरं पचतितमो पचतितरोपहृतितमो परिमाणोजलं
 दद्यादयः परिमाणेर्धदब्रह्मयसचुमात्रचउत्पेतेप्रत्ययाभवंति तानपरिमाणे
 जलजानदच्चे नाभिपरिमाणंजलंनाभिद्वयसं पुरुषपरिमाणंजलंपुरुषामा
 ३ हयोर्वहू नोचैकस्थितिर्योरणोकिमादेर्जनरुतमौवक्तव्यौ कतरोभतौका
 एवः कतमोभवतौनौत्रिकः भवतौयतरस्ताकिकः ततउहृणान्त संखे

टकारश्चर्यः पूर्वदृष्टः दृष्टः दृष्टवरः प्राचर्यविकारप्राधान्यादिषु मयट् प्रन्तं प्र
 नुरं यस्मिन्सः प्रन्तमयो यत्तः मृदः विकारो यस्मिन्सः मृन्मयो यत्तः स्त्रीप्रथा
 नैयस्यसः स्त्रीमयो नात्मः जाल्मोसमो ह्यकारो तदधीते वेदवेत्तज्ञा एव क्रियाः
 वाकरणमधीते वेदवाग्निप्रहेप्रण शोभनोच्चः स्वसः तं वेदे निप्रण सन्धि-
 खोफह ॥ संधितौ द्वौ सन्धिखौ तयोर्धकारवकारयोः ससन्धिनः स्रस्यह
 दिर्नभवति कित्ततयोक्ते गमः इदुद्रुत्तेता वागमौ भदतः वर्णाविशेषं कृता
 यकारात्सर्वमिकारः वकारात्सर्वमुकारः पञ्चादादिस्वरस्यानितातिहाहिः वेद्या
 करणाः सौवचः शतो ज्ञातार्थं प्रलजितः प्ररतमेयस्विष्टाः प्रकर्षे प्रकर्षेति
 शयेर्यतरतमयस्वइहइत्येते प्रत्यया भवेति प्रतिशयेन कृष्णः कृष्णतमः इया
 स्विष्टोतिताविति वक्तव्योतितादिलोपः उकारो न मिथानार्थः नमस्तुतो यो दी
 र्वः प्रतिशयेन लक्षः लक्ष्मीयानपायीयान लक्षिष्ठः पाणिष्ठः पूर्वादेरिह मनी
 यस्तगोयादशच प्रतिशयेन शुरुः गरीयान गरीमाप्रियस्य प्रादेशः प्रप्र

यविशेषावधरतोद्विषाह्याभांतीयः संख्यान्तयोगे संख्येयंतस्य विशेषावधा
 रणं तस्मिन्नर्थे वाचोद्विषांतीयप्रत्ययो भवति द्वयोः पुराणोद्वितीयः प्रयाणो
 षणः त्रैः संप्रसारणं तृतीयः बहुचत्तुरोऽस्यः सप्तमहः चत्तुरोऽस्य पञ्चतयः यं
 चादेर्मह पंचमः सप्तमः एकादशादेर्द्वैः एकादशादेर्द्वैप्रत्ययो भवति द्वित्वाद्वि
 पः एकादशः द्वादशः त्रिंशदशः विंशत्यादेस्तमह विंशत्यादेस्तमहप्रत्ययो
 भवति विंशतितमः विंशतमः द्विंशत्यानां द्वादशयोः प्राक्कृतादनशीतेद्वा
 विंशतिः त्रयोविंशतिः प्रष्टाविंशतिः इत्यादि संख्यायाः प्रकारेण प्रकारेण
 संख्याशब्दान् प्रत्ययो भवति द्विधा त्रिधा चत्तुर्धा गुणोऽथवा प्रत्ययान्तस्य
 गुणोऽथवा प्रत्ययो भवति चकारो विकल्पार्थः द्वेधा त्रेधा द्वैर्ध्वैर्ध्वं क्रियाभ
 याशब्दौ कृतसं संख्याशब्दान् क्रियायाशब्दौ कृतसंप्रत्ययो भवति
 पंचकृतः सप्तकृतः द्विभिर्ध्वैः द्विभिर्ध्वैः संप्रत्ययो भवति क्रियायाशब्दौ
 त्रौ कृतं त्रि कृतं द्विः पठितं त्रिः पठितं द्वादशैः शम् बहुदेर्गणान्तश

सा-
४-
३५

सप्रत्ययोभवति कृतस्वार्थे बहुधाः नशः भूरिशः सहस्रशः इत्यादि तयायजोः
 संख्यायाः संख्याशास्त्रे तयप्रयत्नयौभवतः द्वौप्रयत्नयौवस्यतदितयैवित
 ये नदादिनादीपुदितयीवितयी ह्येयंयस्यलोपः दिनादीपु ह्ययीत्रयीशे
 षाः कात्यादयः शेषाः कत्यादयः शास्त्रानिशात्ते कासंख्यायेषांतेकानि सासं
 ख्यायेषांतेतानि यासंख्यायेषांतेयानि इतिनदितप्रक्रियासमाप्ता इतिप्रकारेण

मा प्रागमोमथायातीत्यानुत्तयः कृततेः परः आदेशः प्रस्था

नितः स्थानेथातोः प्राक्कादयोमताः वसपियते

स्यातिप्रत्ययेततुपिवसमान् अतिशयेनवस

मान् इतिप्रत्यये इहः इहेमतयोत्क

उकारस्यादिनालोपः इतिवसिह

इतिमिहम् ॥ शुभम् ॥

रामजे

55

56

20